

Kazdová, Eliška

Závěry

In: Kazdová, Eliška. *Těšetice-Kyjovice. 1, Starší stupeň kultury s moravskou malovanou keramikou*. Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, c1984, pp. 281-284

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122142>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Z Á V Ě Ř Y

Ze studia obsahu hliníků vyplynulo, že nejpočetnější kategorii nálezů představuje keramika; její rozbor ukázal, že srovnávané objekty mají mnoho společného. Všude výrazně převládá malovaná keramika (73 až 97 %), zatímco výskyt lineárních a vypíchaných zlomků je podstatně menší (přibližně 1 %); výjimkou jsou obj. 148 a 153, kde LnK činí 15 až 21 %. Ve všech hlinících převažovala jednoznačně keramika fáze Ia; tvary se žlutobílou malbou ani typické projevy fáze Ib se nenašly. Doklady II. stupně MMK se ojediněle vyskytovaly v horních vrstvách obj. 1, 4 a 148. Početnější soubor mladší MMK pocházel pouze z obj. 170.

Typologický rozbor potvrzuje společnou přítomnost hříbovitých nádob, puten a mís s rozevřenými plecemi. Z hlediska ornamentačních prvků pokrývá soubor malované keramiky z hliníků výzdobnou variabilitu známou z celé dostupné Moravy. Analýza prokázala, že se pravidelně nejnižší vyskytovaly fragmenty zdobené klikatkami, meandry, pruhy, klíny a vlnovkami, které lze řadit i s ohledem na územní rozšíření k velmi starobylým prvkům. V každém z objektů byla ve spodním intervalu záspy uložena keramika malovaná jednoduchými motivy plošných pruhů, případně pruhy vyškrabávanými. V závislosti na hloubce nálezů se zjistilo, že při zachování tvaru motivu nebo jeho varianty dochází k nenápadným proměnám v základních částicích ornamentu — v prvcích. Poznatek má význam pro postižení jemné chronologie na úrovni subfází, podobně jako některé znaky rýsované ornamentace.

Analýza upřesnila naši představu o podílu rýsování na výzdobě starší MMK. V početné kolekci keramiky z hliníků tvořila v průměru jen 0,94 %. Pozoruhodná je opakovaně zjištěná absence uvedeného druhu ornamentace ve spodních částech výplně (40—60 cm nade dnem). Ve studovaných objektech se jemné odchylky projevíly v zastoupení jednotlivých technik rytí, typických pro fázi Ia (absence dvojité linie nebo její nepatrné zastoupení v obj. 148 a 153).

Z hlediska plastické výzdoby je všem srovnávaným hliníkům společný výskyt výčnělků svíse protáhlých, drobných nevýrazných a rohatých „uch“ s otvory (typy 46, 45 a 49). Vhloubená ornamentace sestávající

z nehtových vrypů, záseků apod. je početně téměř zanedbatelná. V daném souboru je zastoupena ještě méně (0,2 %) než rýsovaná ornamentace.

Rozbor materiálu a terénní situace ústí ve velmi pravděpodobný závěr, že těžební jámy byly založeny relativně současně, záhy po obsazení lokality lidem s MMK. Nejvíce hlíny bylo třeba těžit v době budování vlastního sídliště na počátku fáze Ia. Tento vývojový úsek lze nejlépe zachytit v obsahu objektu 148, v němž se zjistil nejmocnější interval výplně bez rýsované keramiky, kde chyběla výzdoba provedená dvojitou linií (technika 4) a z malované ornamentace tzv. tělískové motivy. Přibližně stejná situace byla i v případě obj. 153; v ostatních objektech jednoznačně převažuje keramika z plného rozkvětu fáze Ia.

Jemné rozdíly ve výplni jam — tj. vnitřní dynamiku v rámci fáze Ia — lze postihnout kvantitativní analýzou vybraných znaků. Výpočet indexů souhlasu a metoda korelačních plejád poskytly tři skupiny objektů: do první patří obj. 148, 153 a 170; do druhé obj. 3 a 1; třetí skupinu reprezentuje obj. 4. Časová diference mezi uvedenými skupinami se dá vyjádřit pomocí subfází Ia₁, Ia₂ a Ia₃. Zavedením subfází vyjadřujeme kvantitativně rozdíl v obsahu srovnávaných souborů.

Analýza nekeramického inventáře z hliníků jednak potvrzuje závěry, k nimž jsme dospěli na základě rozboru keramiky, jednak je doplňuje o nová zjištění, důležitá pro celkovou charakteristiku staršího stupně kultury s MMK.

Rozbor barevných pigmentů prokázal, že jejich barevné změny jsou sekundární záležitostí bez chronologického významu. Z nalezených více než 31 kg barviva patřily dvě třetiny žlutému a jedna třetina červenému pigmentu; bílého pigmentu není ani celá desetina procenta, výskyt grafitu (necelě 0,3 %) souvisí patrně s vyšším podílem LnK v obj. 148. Potenciální zdroje barviva se nacházejí v blízkém okolí lokality (do 10 km); na sídlišti samém nebyly nalezeny.

Rozložením struktury BI z hliníků i z ostatních sídlištních objektů na finální výrobky, polotovary, surovinu a výrobní odpad bylo zjištěno, že v běžných objektech jsou na rozdíl od hliníků výrobní složky vůči finálním výrobkům zastoupeny téměř dvojnásobně a že v hlinicích je oproti ostatním sídlištním objektům mnohem méně suroviny. Zřejmě hliníky nebyly při výrobě BI sekundárně využívány a sloužily spíše jen jako odpadní jámy.

Petrografické zhodnocení ŠI rozdělilo používané suroviny do dvou skupin: podstatně zastoupené (rohovce typu Krumlovský les, plazma, obsidián) a podřadně zastoupené (pod 5 %: křemen, křišťál, záhněda, pazourky, silicity, radiolarity, „plattensilex“ a blíže neurčené rohovce). Vhodné zdroje surovin ŠI na lokalitě ani v blízkém okolí nejsou; materiál byl proto transportován z větších vzdáleností (25—30 km) pravděpodobně dvěma směry. Jednak podél východního okraje Českého masívu (SSV—JJZ) rohovce z východních svahů Krumlovského lesa, jednak podél řeky Jevišovky (ZJZ—VJV) plazma ze širšího okolí Jevišovic. Jediný významný import představuje obsidián z oblasti Zemplínských vrchů vzdálených přes 400 km.

Z typologického rozboru ŠI se nejbližší analogií k těšetickému sou-

boru jeví výrazně drobnotvarý soubor z Radostic u Brna (fáze Ia). V dalším vývoji se projevují rozdíly mezi JZ Moravou (podstatný úbytek obsidiánu v Ib) a Brněnskem, kde se ještě v Ib vyskytuje obsidián v neztenčené míře (Brno-Žebětín, Brno-Bosonohy).

Ze KPI jsou pozoruhodné dokonale opracované destičky s knoflikovitým výčnělkem (obj. 4 a 170), které náleží k nepříliš početným, zato však charakteristickým nástrojům starolengyelským.

Podle dosavadního osteologického rozboru vedle dobře zavedeného chovu skotu, prasete a kozy (s menší pravděpodobností ovce) byl v blízkém okolí provozován lov srny a jelena, v menší míře zajíce, bobra, lišky a medvěda, také větších kurovitých ptáků. Přítomnost vodních ploch umožňovala doplnit potravu i vodními druhy ptáků, rybami a škeblemi.

Výsledkem studia souborů starší MMK z Moravy je soupis 94 lokalit, z nichž se podařilo určit 19 se znaky fáze Ia, 32 s projevy fáze Ib (4 lokality přechodného charakteru obsahují kvality z následujícího II. stupně). Kartografický rozbor dokládá téměř souvislé osídlení v podobě šikmého pruhu ve směru JZ—SV, který nad Brnem končí. Dále na sever jsou lokality ojedinělé, se sklonem k nálezům z Polska. Území kolem řeky Moravy je prakticky bez dokladů starolengyelského osídlení. Nejjižnější lokality jsou ze Znojemska a okolí Mikulova a pokračují dále na území Dolního Rakouska. Větší koncentrace osad fáze Ia je na JZ Moravě v okolí Znojma; směrem SV jich ubývá a roste naopak počet nalezišť s fází Ib. Tato zjištění patrně vystihují směr postupného šíření kultury MMK.

Předmětem dalšího studia se staly vybrané soubory keramiky z Moravy. Pomocí chronologicky citlivých znaků se zjistilo, že z osmi lokalit fáze Ia mají nejvíce společných rysů s Těšeticemi soubory ze Střelice (okr. Znojmo) a Popůvek (okr. Brno-venkov). Další příbuznou skupinu tvoří materiál z Prstic, Radostic a Šlapanic. Více odlišností měly soubory z Koberčic, Boskovštejna a Dukovan. Ze 14 lokalit fáze Ib se vydělila skupina sedmi nalezišť (Brno-Komín, Brno-Maloměřice, Střelice-Sklep, Jaroměřice n/R., Brno-Žebětín, Vanovice a Horákov), na nichž byly v menší míře zastoupeny některé znaky známé z fáze Ia. Do skupiny představující „čistou“ fázi Ib patří šest sídlišť (Střelice u Brna, Brno-Holásky, Brno-Obřany, Znojmo, Brno-Bosonohy, Brno-Řečkovice). Od uvedených se nejvíce odlišuje soubor z Pavlova pod Děvínem úplnou absencí rýsování, jinými plastickými znaky atd. V tomto případě mají difference patrně význam chronologický i regionální.

Klasifikace materiálu z Moravy přinesla některé nové poznatky k dosavadní periodizaci. Rozbor keramického inventáře vyústil v množinu znaků, pomocí nichž lze spolehlivě vymežit jednotlivé fáze staršího (I.) stupně MMK.

Pro fázi Ia jsou rozhodující z malovaných prvků elipsy, tělíska, tremolová vlnice a háček; z malovaných motivů především tělískový, některé varianty „notové osnovy“, geometrického a vegetabilního větvení. Z rýsované ornamentace je to technika 1—3, 6, 7; z motivů šachovnice, spiraloïdní háčky a vícenásobné klikatky. Z keramických tvarů je typická hřibovitá nádoba s úzkým ústím i hrdlem, mísa s rozevřeným hrdlem, miska na dvou nožkách a asi i model tašky.

Většinu tvarové a výzdobné náplně Ia tvoří však znaky průběžné, které nejsou omezeny jen na období fáze Ia. Jsou to např. oblouk, vlnovka, pravé spirály, některé varianty přesýpacích hodin; z rýsovaných technik dvojitá linie; z plastických výzdobných a účelových tvarů přezívají výčnělky svisle protáhlé, asymetricky vystouplé a další.

Fázi Ib charakterizuje z malovaných motivů „notová osnova“ beze svorek, stromeček; technika rytí jednoduchou tenkou, resp. hrubou linií, hákovité meandry, rozpadlé meandry, uvolněné pletence a kosočtverce. Patří sem i antropomorfní plastika s kruhovým otvorem ve spodní části těla.

Plynule do mladšího (II.) stupně pokračují některé znaky z fáze Ib, jako např. výčnělky kulovité, „sovi“, ploché a další.

Doložená kontinuita vývoje se stala podkladem pro návrh množinového periodizačního modelu, který dovoluje zařadit i nálezy soubory přechodného charakteru.

Komplexní analýza nálezů z těšetických hliníků poskytla nové poznatky k sídlištním poměrům v mladoneolitické osadě. Z velikosti objemů exploatačních jam (celkem 1760 m³) lze usuzovat na množství spotřebované hlíny, která byla nejdostupnějším stavebním materiálem. V mladším neolitu nahradily rozsáhlé hliníky dosavadní menší individuální jámy bezprostředně související vždy s nějakou stavbou. Těžba hlíny se tak soustředila jen v určitých místech osady. Tato skutečnost nepřímo dokládá promyšlenější vztah k osídlenému prostoru. Hliníky lze připojit k názorným příkladům kolektivního úsilí tehdejšího zemědělského obyvatelstva.

Rozbory nekeramického obsahu studovaných objektů svědčí o zemědělské ekonomické základně s dobře zavedeným chovem skotu. Důležitou roli při zajišťování obživy měl soustavný lov lesní zvěře. Petrografické zhodnocení ŠI dokládá důvěrnou znalost širokého okolí lokality do 30 km. Pozoruhodná uniformita keramiky v rámci fáze Ia svědčí pro pevně organizovanou společnost s majetkovou jednotou.